
Međunarodni politički odnosi

Izvorni znanstveni rad

UDK 327(497.13)

Vanjska politika Republike Hrvatske

RADOVAN VUKADINOVIĆ*

Sažetak

Razmatrajući osnovne parametre hrvatske vanjske politike autor ukazuje na nužnost razvijanja dobrosusjedskih odnosa sa zemljama koje su do nedavno bile u sastavu SFRJ i onima koje su odavno konstituirane kao samostalne. Ukazuje na nužnost razvijanja odnosa s velikim silama, osobito s SAD, te razvijanje bilateralnih odnosa s nesvrstanim zemljama. Jedan od ciljeva je i orijentiranost prema Europi kroz gospodarsko i političko povezivanje, te suradnju na sigurnosnom planu. Subregionalni okviri međunarodne suradnje u kojima Hrvatska sudjeluje nedostadni su za rješavanje političko - sigurnosnih pitanja. Posebna pozornost mora se usmjeriti na NATO kao mehanizam koji može štiti sigurnost Hrvatske. Kao nova država Hrvatska mora pokazati da je u svom unutarnjem razvoju, kao i u aktivnostima na međunarodnom planu, spremna nositi obveze članstva u UN.

Osnovni parametri hrvatske vanjske politike

Vanjska politika Hrvatske treba promicati hrvatske interese u svijetu, stvarati uvjete za razvijanje uzajamno korisnih odnosa i jačati pozicije hrvatske države. U tom djelovanju, koje mora biti organizirano, sustavno i koordinirano sa svim hrvatskim akterima koji djeluju na međunarodnoj sceni, vanjska politika Hrvatske mora početi od nekoliko unutarnjih i međunarodnih pretpostavki koja određuju položaj Hrvatske u međunarodnoj zajednici.

Na unutarnjem planu Hrvatska mora stvoriti uvjete da temelj njezine vanjske politike bude demokratski razvitak, vladavina prava i izgradnja slobodnog tržišta,

* *Radovan Vukadinović*, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Međunarodni politički odnosi, Vanjsko-politički odsjek

što su pretpostavke i za uspješan nastup na međunarodnoj sceni. O jačanju tih unutarnjopolitičkih temelja ovisit će i snaga međunarodne aktivnosti Hrvatske i mogućnost da se prema njoj odnose kao prema ravnopravnom akteru, poput ostalih europskih država: novih demokracija, koje su nastale nakon raspada socijalizma.

Na međunarodnom planu Hrvatska sada nastupa kao jedna od dvadesetak novih država i ulazi u krug manjih europskih zemalja. Stoga nestaje nekadašnja aureola tzv. globalne jugoslavenske politike i konkretnom akcijom treba se izboriti za stvaranje novog mjesta u odnosu na susjedne, ali i ostale zemlje.

Suvremeni svjetski recesijski tijekovi ne pogoduju novim zemljama, pa ni Hrvatskoj. Iako se može računati na stanovite simpatije i nastojanja da se pomogne žrtvi agresije, treba ipak voditi računa o činjenici da se vrijeme iz doba hladnoga rata, kad je Jugoslavija igrala specifičnu igru između Istoka i Zapada, bivajući za to bogato nagrađena, više neće ponoviti. Razvijeni svijet suočen je s golemom skupinom novih zemalja, od kojih svaka inzistira na svom primatu, koristeći sve argumente kako bi potvrdila svoju vrijednost. Komunikacijski, maritimnoturistički ili pak strateški argumenti imaju svoju vrijednost, ali ne toliku kao u prijašnjoj fazi međunarodnih odnosa.

Videći svijet u realnim okvirima, hrvatska vanjska politika mora nastupati s mjerom, težeći ispravnoj procjeni svih aktera i faktora koji određuju mjesto Hrvatske u međunarodnoj zajednici. Megalomanije naslijeđene iz prošlosti, koje su za stanovito vrijeme imale svoje pokriće u tadašnjoj fazi međunarodnih odnosa, ne smiju se uzeti kao pravac političkog djelovanja.

U dezideologiziranom svijetu, u kojem su otpale sve stare ideološke podjele, hrvatska politika mora težiti takvom međunarodnom nastupu koji će prvenstveno voditi računa o promicanju vlastitih interesa i stvaranju mogućnosti za brže uklapanje Hrvatske u sve međunarodne tijekove. Kao nova zemlja Hrvatska ima izvanredne uvjete da od početka gradi svoj međunarodni nastup i da se pri tome ne veže ni za kakve unaprijed fiksirane izvanjske koncepcije ili dogme. Samo kao samostalan akter koji ima jasan pravac akcije Hrvatska može izboriti respektabilno mjesto u međunarodnim odnosima, otvarajući na taj način put za brže rješavanje brojnih unutarnjih problema.

U novom procesu europskog stvaranja odnosa, kada se do raspala Jugoslavija i kada je postalo jasno da vrijeme radi za Hrvatsku, potrebno je pažljivo analizirati promjene u Europi i vrludanje gotovo svih političkih aktera. To zahtijeva precizno praćenje zbivanja u Europi i u svijetu, izgradnju vlastitih koherentnih međunarodnih ciljeva i realnu ocjenu sredstava koja stoje na raspolaganju za postizanje kratkoročnih i dugoročnih vanjskopolitičkih ciljeva.

Postavljajući kao središnje ciljeve mir i sigurnost, te razvitak Hrvatske i podizanje blagostanja njezinog pučanstva, hrvatska vanjska politika mora pristupiti stvaranju spektra ciljeva uz mogućnost stalnog dopunjavanja sadržaja vanjske politike.

Razvijanje dobrosusjedskih odnosa ima posebnu važnost za Republiku Hrvatsku. U tom sklopu može se govoriti o dvije vrste susjeda: o onima koji su donedavno bili u sastavu SFRJ i onima koji su odavno konstituirani kao samostalne države. Koliko je god to ovoga časa teško zamisliti, potrebno je na vanjskopolitičkom planu s prvim susjedima ići na jasno preciziranje vlastitih stajališta, traženje mirnog rješenja svih spornih pitanja i otvaranja mogućnosti za razvijanje suradnje na onim područjima koja su uzajamno korisna. Pridržavajući se međunarodno-pravnih normi

i vodeći uvijek računa o interesu Hrvatske, vanjska politika treba pronalaziti mogućnosti za smirivanje stanja i kasnije razvijanje suradnje. Europa, a ni izvanjski europski činioци, neće dopustiti da se na tlu bivše Jugoslavije odvijaju procesi koji su u direktnom sukobu sa suvremenim europskim tendencijama i tražit će od svih aktera da kad-tad prihvate oblike suradnje.

S drugom skupinom susjednih zemalja, suradnja treba postati osnovno područje aktivnosti u kome treba koristiti sve moguće oblike da bi se Hrvatska što više otvorila u političkom, gospodarskom i znanstveno - kulturnom pogledu. Sa zemljama u susjedstvu, koje budu pokazivale veći interes za suradnju, treba razvijati intenzivne odnose i stalno ih jačati.

Svim novim europskim zemljama ulazak u Europu ostaje kao središnji cilj. Iako će do njegove realizacije proći dosta vremena, ni Hrvatska ne smije odustati od stalnog ulaganja maksimalnih napora za političkim i ekonomskim integriranjem. Europske institucije - od Europskog vijeća, pa do Europske zajednice - trebaju biti u stalnom fokusu hrvatskog interesa; preko tih institucija treba tražiti vezu sa procesom europske integracije.

Konferencija o europskoj sigurnosti i suradnji i NATO, kao eventualni instrument KESS-a u skoroj budućnosti, bit će glavni temelji nove europske političko - sigurnosne arhitekture kojoj Hrvatska, zbog vlastitog stanja, mora dati posebnu težinu.

Jačajući sve oblike Hrvatska mora pokazati da je voljna i spremna međunarodno surađivati, te da jednog dana, u skladu s općim procesima europskog integriranja, može i mora postati sastavnim dijelom integrirane jedinstvene Europe.

Hrvatska, kao i neke druge srednjeeuropske zemlje, u svojoj samostalnoj politici mora voditi računa o tome da vuče takve vanjskopolitičke poteze koji će onemogućiti stvaranje neke tampon zone u Srednjoj Europi ili postizanje nekog novog statusa u tzv. II. Europi. Koliko god bi se to moglo činiti privlačnim, dugoročno gledano bio bi to ulazak u drugorazrednu poziciju i značilo bi udaljšavanje od nastojanja da se što prije izgrade temelji (demokratski, politički, gospodarski) za ulazak u Europsku zajednicu.

U tom kontekstu potrebno je voditi stalnu brigu o rješavanju nacionalnog pitanja kao i etničkih odnosa uz maksimalno angažiranje međunarodnih institucija. One ne samo da mogu pomoći u pronalaženju rješenja već mogu na licu mjesta potvrditi i ocijeniti ispravnost demokratske političke linije.¹

Kao mala država Hrvatska mora voditi brigu o razvijanju odnosa s velikim silama, u prvom redu s glavnim osloncem novog svjetskog poretka - SAD. Promičući svoju unutarnju demokraciju, rješavajući na miran način sporna pitanja i stvarajući temelje slobodnog tržišta, hrvatska politika može pokazati pravac kojim želi ići. Istodobno, iz svoje prošlosti mora izvući sve ono što je pozitivno i što ju je stavljalo na istu stranu s današnjim vodećim svjetskim silama i njihovim nastojanjima na izgradnji demokracije.

¹ Paul Shoup, "Titoism and the national question in Yugoslavia: a reassessment", u: *The Disintegration of Yugoslavia* ed. by Martin van de Heuvel and Jan G. Siccama, Amsterdam - Atlanta, GA 1992, str. 71-72.

Pokazujući otvorenost i spremnost za razvijanje svih vrsta odnosa s velikim državama Hrvatska ne smije podleći iskušenjima da se usmjeri samo u jednom pravcu. Bilo bi opasno da se u današnjim novim uvjetima europskog razvoja, bez obzira na primamljivost eventualnih ponuda, izgrade neke nove podjele koje bi omogućile da velike države "raspolazu" svojim manjim "klijentima". Inzistiranje na ravnopravnoj i uzajamno korisnoj suradnji sa svima, čuvanje vlastitih interesa i želja da se gradi nov europski sustav odnosa moraju biti temelj djelovanja prema svim državama, bez obzira na njihovu veličinu, povijesna iskustva ili pak geografsku blizinu.

I ne pomišljajući na izgradnju neke uloge koja bi mogla sličiti onome što se nekada zvalo jugoslavenska politika nesvrstanosti, ne treba napustiti želju za suradnjom s tim dijelom svijeta. Ne samo da se radi o golemom broju država, potencijalnih političkih saveznika već je riječ o nekim zemljama koje jesu i mogu biti značajni gospodarski partneri. Hrvatska ne smije tu veliku skupinu zemalja prepustiti tzv. Jugoslaviji, već svojom aktivnom politikom mora pokazati jasan interes za razvijanje bilateralnih odnosa, a možda i za dobivanje statusa promatrača u pokretu nesvrstanih. Uostalom, takav pristup već su odavno učinile sve europske neutralne zemlje, a čine to i nove demokracije.

U novim svjetskim gibanjima nesvrstanost neće iščeznuti. Ovoga trenutka sve se te zemlje nalaze u izrazito teškoj situaciji, jer je nov razvoj odnosa u Europi i raspad socijalizma u cjelini marginalizirao njihovo značenje za međunarodne odnose. Vojna komponenta prisutna u nekadašnjim odnosima takmičenja Istok-Zapad, više ne postoji. Politički utjecaji su također jednosmjerni, a gospodarski ciljevi se ostvaruju isključivo gospodarskim sredstvima, najčešće na razini neokolonijalističkog djelovanja.

Opće slabljenje interesa za tzv. treći svijet, kao i golemi problemi unutarnjeg razvoja doveli su do paradoksalne situacije da je nesvrstanost slabija nego ikada, a da, s druge strane, tim zemljama nikada nije bila toliko potrebna zajednička akcija. Njihovi su problemi zbog novih svjetskih podjela sasvim stavljeni u drugi plan, a pojava novih zemalja u Europi i Aziji potisnula je interes za tzv. treći svijet. Samo zajednička akcija, koja će uzeti u obzir nove svjetske realnosti i mjesto na kojem se nalaze zemlje u razvoju, može donekle ublažiti taj sve veći jaz između razvijenog i nerazvijenog svijeta.

U tom sklopu Hrvatska mora u nesvrstanim vidjeti nekoliko značajnih mogućnosti realizacije svojih vanjskopolitičkih ciljeva.

U prvom redu, među skupinom nesvrstanih zemalja postoji značajan dio partnera Hrvatske koji na gospodarskom polju imaju važno mjesto. To su istodobno tržišta za izvoz hrvatskih roba i opskrbljivači Hrvatske nekim sirovinama i gorivom.

Skupina nesvrstanih zemalja je, unatoč svojoj gospodarskoj nemoći, snažan politički činilac u Organizaciji ujedinjenih naroda. U doba kada Hrvatska traži svoje mjesto u međunarodnoj zajednici očito je da glas nesvrstanih može biti značajan. Isto se tako može pretpostaviti da će nesvrstane zemlje i u budućnosti težiti održavanju nekoga svog zajedničkog djelovanja. Hoće li ono imati sadašnji oblik nesvrstanog pokreta ili će se stvoriti neki drugi okvir, nevažno je. Očito je da stotinjak zemalja, koje se izjašnjavaju za takav pristup međunarodnim odnosima, mora biti tretiran kao potencijalni saveznik.

S obzirom na postojeću situaciju na bivšim jugoslavenskim prostorima Hrvatska ne smije dopustiti da se u fazi opće diobe nasljeđa nesvrstanost u cjelini prenese na Beograd. To bi bilo štetno ne samo u fazi kada Hrvatska traži svoje prijatelje i kada želi prenijeti istinu o ratnim događajima u svijet, već i u dugoročnoj viziji međunarodnih odnosa. Hrvatska vanjska politika mora učiniti sve da nesvrstani svijet shvati realna zbivanja u bivšoj Jugoslaviji i da stvori uvjete za normalno razvijanje odnosa sa svima, te da nađe odgovarajući modalitet suradnje.

Od početnog totalnog ignoriranja nesvrstanih zemalja hrvatska vanjska politika je učinila vidan pomak. Brojni kontakti s nesvrstanim državama dali su i prve rezultate u obliku priznanja Hrvatske i stvaranja uvjeta za razvijanje intenzivnijih odnosa. Sada treba otići korak dalje i ocijeniti u kojoj mjeri je neophodno stvoriti odnos s pokretom nesvrstanih. Pri tome ponovo treba imati na umu dugoročne svjetske tendencije i interes Hrvatske, kako se ne bi previše distanciralo od pokreta, ili pak dovelo do toga da se daje prednost nekim dalekim zemljama umjesto vlastitom europskom prostoru.

Nesvrstanost kao pokret ostaje i dalje značajan kolektivni akter u međunarodnim odnosima; Hrvatska ima interesa za suradnju s nizom zemalja članica - ta bi ocjena trebala biti polazna u razmatranju karaktera budućih veza.

Svi ti veliki zadaci koji se postavljaju pred hrvatsku vanjsku politiku, kao potpuno novu državnu djelatnost bez tradicije i iskustva, traže ozbiljan i organiziran pristup. Hrvatska je kao nova zemlja koja u teškim uvjetima starta na međunarodnom planu, u znatno težim uvjetima od ostalih novih europskih zemalja, koje unatoč svim sličnostima nemaju iza sebe teret rata i ratnih razaranja. Tome treba dodati i činjenicu da se dezintegracija Jugoslavije odvijala i odvija znatno teže od raspada bivšeg Sovjetskog Saveza.

Sve to zahtijeva od hrvatske vanjske politike posebne napore i upućuje na potrebu da se izgradi koherentan aparat koji će je provoditi. Umjesto nekadašnjeg voluntarističkog i često amaterskog pristupa svojstvenog jugodiplomaciji sada se treba izboriti za solidan kadar koji će biti kvalificiran i sposoban da se nosi s brojnim problemima. Upravo zbog činjenice što taj aparat ne smije i ne može biti velik, on treba biti pažljivo selekcioniran, školovan i pripremljen za djelovanje u međunarodnim odnosima. Stanje u kojemu je svatko mogao djelovati u vanjskoj politici pod uvjetom da ima neke druge podobnosti treba eliminirati i postaviti novu službu vanjskih poslova na visokoj profesionalnoj razini. To je tim važnije što se radi o složenim poslovima koji čekaju Hrvatsku na međunarodnom polju. Ukoliko se pri stvaranju tog aparata popusti i krene se s neprofesionalnim, nekvalificiranim i nesposobnim ljudstvom, loš početak bit će nemoguće ispraviti. Snagom inercije sve negativnosti mogu se samo umnožavati, sprečavajući na taj način formiranje modernog, sposobnog i dobro organiziranog vanjskopolitičkog aparata.

Europa kao primarni cilj

Za sve nove europske države, bilo da dolaze iz kruga zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza ili pak iz bivše Jugoslavije, europska alternativa ima najveću vrijednost; danas nema zemlje koja u svojoj prosperitetnoj viziji budućnosti ne računa s Europom. Europa se smatra putom za optimalno rješavanje gospodarskih, socijalnih

i vojnih pitanja. Ona je istodobno i stalna slika uspješnog modela razvoja Zapada koji nekadašnje socijalističke zemlje žele što prije izgraditi u svojim sredinama. Može se, uostalom, slobodno tvrditi da je upravo ta stalna slika razvijene Europe, njezinog blagostanja, djelotvornih institucija i demokratskih sloboda bio stalan poticaj traženju promjena koje su i dovele do unutarnjeg pada socijalističkog modela odnosa.

Sada, kada su uglavnom definirane nove granice u Europi i kada su nastale nove države, postavlja se i pitanje u kojoj će mjeri biti moguće integrirati sve nove postkomunističke zemlje u Europu i u njezine razvijene institucije političkog, gospodarskog i vojnog karaktera.

U vrijeme hladnog rata kada je Europa bila podijeljena na Istok i Zapad, ideološki, politički, gospodarski i vojni elementi bili su temelj te podjele i odijelili su dva europska pola. U današnjim uvjetima glavni element ideološke podjele je nestao, nema vojnih i političkih suprotnosti, ali se na životu i dalje održavaju razlike između Istoka i Zapada. One se ogledaju u prvom redu na planu gospodarskog razvoja, kao i različitog civilizacijskog stupnja na kojemu se nalaze zemlje Istočne, odnosno Zapadne Europe.

Prilično crne projekcije mogućeg razvoja Istoka, koje u prvi plan postavljaju upravo nemogućnost bržeg gospodarskog razvoja i hvatanje civilizacijskog koraka sa Zapadom, ukazuju na to da bi ubrzo moglo doći do produbljivanja tog jaza koji dijeli Istok i Zapad.² Na taj bi način i svi problemi s kojima se susreću postkomunističke zemlje, mogli bi još više doći do izražaja. Pad proizvodnje, nezaposlenost, inflacija, opći pad životnog standarda i gubitak vjere u bolju sutrašnjicu mogli bi izazvati nezadovoljstvo i gnjev pučanstva koje nakon dugih godina odricanja i čekanja očito nije spremno odgađati svoju viziju boljeg života.

Traženja u pravcu organiziranja neke vrste novog Marshallovog plana nisu dala rezultata, a s obzirom na dubinu krize u bivšem Sovjetskom Savezu očito je da će glavne podrške razvijenog Zapada ići u tome pravcu. Postojanje nuklearnog oružja na tlu četiriju bivših sovjetskih republika, mogućnosti izbijanja etničkih sukoba, kao i djelovanje 50 nuklearnih centrala raspršenih po golemom teritoriju bivše supersile (tj. eventualnih ciljeva u nekom vojnom sukobu) strašna su mora svih zapadnih državnika. Simptomatično je svakako da ni u danima recesije lansiranje plana o pomoći bivšim sovjetskim republikama nije izazvalo veće kritike ni u SAD-u ni u ostalim zapadnim zemljama.

Taj prioritet koji ima bivša supersila, kao i eventualne opasnosti koje bi se mogle roditi na njezinu tlu, dostatne su da izravno postave bivše sovjetske republike kao primarni cilj zapadne pomoći. Bez obzira na to koliko su ta sredstva nedostatna i koliko će vremena proteći do nekih konkretnih rezultata, više je nego sigurno da se taj red vanjskopolitičkih prioriteta neće mijenjati.³

Iza bivših sovjetskih republika dolaze nove demokracije u Srednjoj i Istočnoj Europi, a tek nakon njih bivše jugoslavenske republike. Dramatičnost zbivanja na

² Teresa Los Nowak, "Poland and the Process of European Integration", u: *Transnational Future of Europe*, ed. by Ziemowit Jacek Petras and Marek Pietras, Lublin 1992, str. 254.

³ Vidi o tome: Buzan, Kelstrup, Lemaitre, Tromer and Waever, *The European Security order Recast: Scenarios for the Post Cold War Era*, Copenhagen 1990.

nekadašnjem jugoprostoru, kao i rat i sve ratne posljedice, unose dodatne elemente koji mogu pridonijeti da se u gospodarskom i civilizacijskom pogledu opasno prodube razlike između ne samo zemalja zapadnog i istočnog kruga, već i onih u krugu Srednje Europe.⁴

Iako se sučeljavaju s golemim gospodarskim i socijalnim problemima, ipak se zemlje poput Poljske, Češko-Slovačke i Mađarske nalaze u boljoj situaciji jer na njihovim prostorima nema rata, ratnih razaranja ni ljudskih i materijalnih gubitaka. Samim tim i njihova nastojanja za ulaskom u Europu, koja s vremena na vrijeme imaju euforične akcente, ipak treba uzimati na drukčiji način, jer se radi o situaciji koja se može nazvati normalnom i koja zahtijeva samo intenzivan rad i vrijeme da bi se smanjila dubina jaza koji dijeli te zemlje od razvijenog Zapada.

Međutim, te zemlje već sada polako shvaćaju da nema ni govora o nekom Marshallovom planu koji bi automatski pomogao Istok, da je red prioriteta uspostavljen na čelu s bivšim sovjetskim republikama i da apeliranje na solidarnost, etiku i pravdu u novim posthladnoratovskim uvjetima ne daje čvršće rezultate. Padom socijalističkog modela stvoreni su novi odnosi u kojima više nema neprijatelja i u kojima se sve veze postavljaju na razinu nacionalnog interesa i koristi, za koje je optimalne ukoliko su uzajamne.

I dok na jednoj strani stoje teze o tome da je upravo današnji svijet suočen s potrebom stvaranja novog svjetskog poretka u kojemu bi trebalo izgraditi jake mehanizme zajedničkog djelovanja, pa time i premošćivanja razlika koje postoje u Europi, ne treba smetnuti s uma niti europske realnosti. A one sve jasnije potvrđuju da razvijeni dio kontinenta, koji je izgradio svoju strukturu blagostanja još uvijek nije spreman donijeti odluke i programe koji bi pokazali da se stvarno radi na tome da se krene u izgradnju nove Europe. A ta Europa bi morala u svojim gospodarskim temeljima biti manje podijeljena i, na drugoj strani, stvarati uvjete za izgradnju ostalih oblika socijalne, političke i kulturne infrastrukture.⁵

Izazovi koji dolaze s Istoka od tzv. novih demokracija, bivših sovjetskih republika i novih država na jugo-prostoru pojavili su se za planere europske politike iznenada i neočekivano.

U nekadašnjim danima hladnoratovske podjele europskog kontinenta sve je izgledalo lakše i jednostavnije, postojale su dvije Europe i u takvoj bogatoj i razvijenoj Zapadnoj Europi mogao se razvoj nesmetano planirati bez iznenadnih i neočekivanih čimbenika. U sadašnjoj fazi promjene na Istoku i želja tih zemalja da što prije uđu u Europu, učinili su da je i stupanj zapadnoeuropske integracije donekle usporen. U birokratiziranim vizijama europskog razvoja koje se stvaraju u Bruxellesu traže se mogućnosti za postupno približavanje Istoka i Zapada, ali se još uvijek radi o parcijalnim i gotovo marginalnim približavanjima koja u svakoj situaciji naglašavaju potrebu strpljenja i vremena.

Upravo u tim okvirima lansirana je ideja o tzv. tri Europe koja bi trebala biti neka vrsta globalnog plana za europsko buduće djelovanje. U prvoj bi se našle

⁴ K. Krzysztofek, "Wizje swiata: uniwersalizm kontra pluralizm", *Sprawy Miedzynarodowe*, 1990, br. 7-8, str. 111.

⁵ Gary Marks, "Structural Policy in the European Community", u: *EUROPOLITICS: Institutions and Policymaking in the "New" European Community*, ed. Alberta M. Sbragia, Washington 1992, str. 218-219.

sve članice EZ-a kao i one zapadne zemlje koje će to ubrzo postati (Austrija, Norveška, Švedska, Finska, Švicarska). U tzv. drugoj Europi bile bi zemlje od baltičkih sovjetskih republika, preko zemalja Srednje Europe do Slovenije i Hrvatske, a u trećoj bi se nalazile sve one zemlje istočno od tzv. druge Europe. Tvrdeći da se ovdje vodi računa o gospodarskim, religijskim, kulturnim i civilizacijskim tradicijama zagovornici ovakvog pristupa samim tim daju i neke naznake vremenskog procesa koji bi trebao izgraditi jedinstvenu Europu.

Dovršetak izgradnje Zapadne Europe trebao bi trajati nekoliko slijedećih godina; druga Europa bi npr. imala svoje šanse ulaska u Europu, odnosno u EZ, početkom stoljeća, dok bi treća Europa trebala pričekati još dvadeset do trideset godina. Koliko god ta koncepcija može izgledati voluntarističkom i nju uglavnom nitko ne potpisuje, očito je da se radi o sondiranju terena za razvoj odnosa u Europi i naznaku mjeta koje trebaju imati pojedine postkomunističke zemlje.

Hrvatska vanjska politika u sustavu europske suradnje i sigurnosti

Djelotvornost i uspješnost hrvatske vanjske politike, kao uostalom svake vanjske politike, u velikoj mjeri izvire iz njezine gospodarske snage i položaja. Uzimajući u obzir prijeratno stanje bez velikih gospodarskih analiza moglo se tvrditi da Hrvatska u usporedbi sa svim novim europskim zemljama ima najpovoljnije pozicije. Relativno razvijena, smještena na značajnom komunikacijskom pravcu Istok-Zapad i Sjever-Jug, Hrvatska je trebala biti značajna spojnica zračnih, pomorskih i cestovnih komunikacija. Raspoložujući izvanrednim prirodnim ljepotama i relativno razvijenim turizmom, Hrvatska je mogla značajno proširiti tu granu svoje djelatnosti (po uzoru na Portugal i Tursku), a poljoprivredu je mogla zadovoljavati sve domaće potrebe i proizvoditi za izvoz. Uz pažljivo selekcioniranje rentabilnih grana i poduzeća Hrvatska je bila u stanju brzo doseći standard donje grupacije članice EZ-a.

Međutim, rat i ratna razaranja koja je vjerojatno agresor sustavno činio kako bi se Hrvatska oslabila i dovela u težak gospodarski položaj, izmijenili su danas tu sliku. Zbog toga i hrvatska vanjska politika za stanovito vrijeme mora računati sa smanjenim gospodarskim mogućnostima, ali istodobno upravo zbog rata i ratnih posljedica vanjska politika Hrvatske mora voditi mnogo više računa o potrebi brzog uključivanja u Europu.

Pažljivo koristeći veliki moralni kapital koji je Hrvatska dobila u ratu i činjenicu da golema većina međunarodnog političkog i javnog mišljenja podržava Hrvatsku, spoznavši da je bila izložena agresiji i da je platila visoku cijenu svoje slobode, hrvatska vanjska politika mora uz stalno objašnjenje događaja na ovim prostorima isticati pripadnost Hrvatske Europi i krugu europskih političkih, gospodarskih i demokratskih određenja. Hrvatska je oduvijek bila u Europi, ona je kulturno, civilizacijski i prostorno u njoj i samo se radi o tome u kojem stupnju i kada ući u sve europske tijekove i institucije.⁶ Pokazujući razvoj zbivanja na svom prostoru kao agresiju, ne samo na Hrvatsku nego na dio Hrvatske kao Europe,

⁶ Radovan Vukadinović, Vlatko Mileta, *Europa iza ugla*, Zagreb, 1990, str. 231.

hrvatska vanjska politika treba još jače istaknuti taj europski identitet i nužnost da se nemirno stanje na jugo-prostoru rješava s pomoću europskih sredstava i institucija. Ulazak EZ-a u taj problem, naprije politički a kasnije i s pomoću promatrača, bio je ispravan potez koji je jasno uključio Hrvatsku u Europu, pokazujući da najsnažnija europska institucija mora biti zainteresirana za zbivanja u dijelu europskog kontinenta.

Promatrajući Europu kao svoju postojbinu i kontinent na kojemu se nalazi najveći broj najvažnijih vanjskopoličkih partnera hrvatska vanjska politika mora izgraditi koherentnu strategiju europske političke akcije. U njoj treba zacrtati:

- mjesto, značenje i veze koje postoje između Hrvatske i Europe kao jedinstvenog entiteta,

- činjenicu da procesi europske integracije nisu sadašnjost i budućnost Europe, te da prema tome i Hrvatska mora koristiti svaku priliku da se približi tim oblicima i institucijama europskog povezivanja,

- potrebu da se europske institucije svih vrsta iskoriste kao mjesta gdje će se promicati hrvatski interesi i po potrebi tražiti saveznici u kriznim stanjima,

- upravo preko suradnje s europskim partnerima i institucijama Hrvatska treba izboriti svoje mjesto u Ujedinjenim narodima, čime će definitivno postati univerzalno priznati akter međunarodnih odnosa.

U takvoj, dugoročnoj europskoj strategiji akcije hrvatska vanjska politika treba ostvarivati svoje političke, gospodarske i sigurnosne ciljeve, jačajući na taj način ukupne pozicije Hrvatske Republike kao demokratske europske zemlje.

Na gospodarskom polju Europa pruža Hrvatskoj uvjete za susjedsku, regionalnu i međunarodnu suradnju. Ni Hrvatska, ni bilo koja druga zemlja iz skupine postkomunističkih država, neće tako brzo biti u prilici ući u europsku integraciju. Imajući to na umu, treba koristiti sve oblike suradnje koji mogu promicati gospodarsko povezivanje s Europom.

Od eventualnih oblika suradnje na prostoru bivše Jugoslavije, razvijanja odnosa sa susjedima, te korištenja nekih postojećih oblika europskog regionalnog povezivanja, Hrvatska treba biti prisutna sa svojim inicijativama i zainteresirana za jačanje suradnje. Nekadašnji instrument regionalnog djelovanja, Alpe-Jadran, koji je bio specifičan oblik suradnje u vrijeme europske podijeljenosti, trebalo bi ispuniti novim sadržajima. Kako se radi o aktivnosti regija, hrvatska vanjska politika trebala bi se što prije izboriti za nazočnost dvije ili tri hrvatske regije u Alpe-Jadran, održavajući na taj način suradnju i pokazujući svoj stalan interes. U Heksagonali bi, također, trebalo zauzeti punopravno mjesto, a uz stanovite promjene moglo bi se ići i na proširenje ove skupine država. Valjalo bi također proanalizirati uvjete i rezultate suradnje u okviru Trilaterale (Poljska, Češko-Slovačka i Mađarska) te vidjeti postoji li mogućnost za razvijanje nekih oblika povezivanja, a možda i proširivanja te organizacije koja bi mogla postati neka vrsta srednjoeuropske asocijacije.

Svi ti oblici regionalnog djelovanja ni Hrvatskoj ne mogu zamijeniti širu europsku viziju, a posebice nastojanje za približavanjem EZ-u. Međutim, da bi se stiglo do krajnjeg cilja, treba koristiti sva postojeća sredstva i oblike. To može biti suradnja, koja će se jednog dana razviti na prostoru bivše Jugoslavije, regionalna

europska suradnja, a svakako i aktiviranje u pravcu EFTA-e. Bez obzira na to kakva će biti sudbina EFTA-e i koliko će ona još dugo postojati, trebalo bi uložiti napor da se Hrvatska što prije uključi u tu organizaciju visokorazvijenih europskih država.

Svi ti oblici gospodarskog povezivanja nisu zanimljivi samo Hrvatskoj, koja u današnjim uvjetima nužno treba gospodarsku suradnju i povezivanje. Taj tzv. niži stupanj gospodarskog povezivanja odlučno podržava i Europska ekonomska zajednica, koja upravo u tome želi vidjeti mogućnosti i sposobnosti pojedinih zemalja i regija da zajednički djeluju i savladaju zajedničke probleme. Uostalom, u svom dosadašnjem djelovanju EZ je jasno pokazala spremnost da podržava takve oblike gospodarskog povezivanja, a u njezinoj strategiji djelovanja spram postkomunističkih zemalja to se pokazuje kao jedan od glavnih temelja njezine podrške.

Opredijeljena za slobodno tržište, razvoj demokracije, poštivanje ljudskih prava i prihvaćanje svih europskih standarda, svojom raširenom gospodarskom suradnjom Hrvatska mora pokazati sposobnost prilagođavanja europskim gospodarskim uvjetima, kao i stupanj evolucije u pravcu punopravnog ulaska u EZ. Držeći se stupnjeva: regionalna suradnja, pridruženo članstvo i konačno ulazak u europsku gospodarsku integraciju, hrvatska vanjska politika mora koristiti svaku priliku da bude aktivna u svim svim tijelima koja promiču suradnju, shvaćajući potrebe širokog međunarodnog djelovanja kojim se jačaju oblici gospodarske, znanstvene, kulturne, socijalne, ekološke i opće paneuropske povezanosti. To je najbolji put i istodobno najbolja preporuka za onaj dan kad će i Hrvatsku simbolizirati jedna od žutih zvjezdica na plavoj europskoj zastavi.

Na političkom polju, Europsko vijeće postavlja se kao središnji oblik djelovanja na europskim temeljima i kao put za ulazak u EZ. Dio novih demokracija već je dobio punopravno članstvo, a sadašnje hrvatsko pridruženo članstvo vrlo brzo će voditi članstvu. Ulaskom i u tu europsku instituciju stvorit će se mogućnosti da se na najvišoj europskoj razini prezentiraju stajališta i pogledi Hrvatske na europske odnose i da se, u slučaju potrebe, ponovno traži od Europe pomoć u rješavanju domaćih problema.

Visoki standardi, koje Europsko vijeće postavlja za članstvo, istodobno su i najbolja potvrda stupnja demokratskog razvoja koje je pojedina nova članica dosegla, te i to članstvo ima svoje višestruko političko značenje. Na toj, najvišoj, europskoj političkoj razini hrvatska će vanjska politika moći pažljivo pratiti i aktivno sudjelovati u izgradnji nove Europe. To je i mjesto na kojemu će se moći politički podupirati svi oni procesi koji teže stvaranju jedinstvene Europe⁷, u kojoj Hrvatska može i mora naći svoje mjesto.

Konferencija o europskoj sigurnosti i suradnji, koja se od prvog dana uključila u razmatranje pokušaja razrješavanja jugoslavenske krize bila je najbolji pokazatelj evolucije kroz koju je prošlo europsko političko mišljenje. Od davanja podrške postojanju jedinstvene zemlje, isticanja potrebe mirnog rješavanja spora, zatim osude agresije i davanja Hrvatskoj statusa punopravnog člana, KESS je, uz sva vrludanja, ipak potvrdio da je značajan politički mehanizam. Načela KESS-a, posebice ona koja se odnose na poštivanje ljudskih prava i nepromjenjivost granica,

⁷ Simon Serfaty, *Understanding Europe: The politics of Unity*, London, 1992, str. 170.

u jugo-situaciji bila su i ostaju značajan putokaz za rješavanje političkih pitanja. Zajedno s načelima Europskog vijeća, to je čvrst politički temelj na kojemu treba graditi novu Europu.

Zbog svoje veze s izvaneuropskim zemljama (SAD i Kanada) kao i značajnog proširenja na azijski dio bivših sovjetskih republika, KESS ima posebnu političku težinu i sasvim je sigurno da će ta institucija biti sve značajnija.

Nastojanja da se izgradi mehanizam za rješavanje kriza, kao i potreba koja postaje sve vidljivija, da se upravo za područje postkomunističkih zemalja stvori tijelo koje bi se bavilo rješavanjem njihovih sporova, učinit će od KESS-a nezamjenjiv politički instrument multilateralne suradnje. Kako će Hrvatska u većoj ili manjoj mjeri i u budućnosti imati političkih problema sa svojim okruženjem, obje ove institucije bit će značajna sredstva stalnog političkog monitoringa.

Na sigurnosnom polju dominirat će zahtjevi za ostvarenjem hrvatske nacionalne sigurnosti. Uostalom, to nije specifičnost samo Hrvatske nego i brojnih novih postkomunističkih zemalja koje u Europu unose i svoje probleme i konflikte. Upravo zbog toga novi europski odnosi moraju biti tako postavljeni da se novim akterima omogući očuvanje njihove sigurnosti, a, s druge strane, potreba da oni svojim ponašanjem ne ugroze širu osnovicu europskog mira i sigurnosti.

Međutim, kao što je sigurno da postkomunističke zemlje neće tako brzo ući u Europsku ekonomsku zajednicu, odnosno u europsku integraciju, također nema izgleda da će se brzo stvoriti jedinstven europski mehanizam kolektivne sigurnosti. Imajući na umu sve rasprave koje se o pitanjima sigurnosti odvijaju u okvirima NATO-a, kao i nastojanja za stvaranjem jedinstvene europske strukture političkih, gospodarskih i vojnih odnosa u novoj jedinstvenoj Europi, očito je da se radi o procesima koji će trajati i koji u ovoj fazi nove europske zemlje, pa time i Hrvatsku, ostavljaju većim dijelom po strani.

S obzirom na rat koji je bjesnio na hrvatskim prostorima i na još nesređenu situaciju, razumljivo je da će Hrvatska biti osobito zainteresirana za razvijanje odnosa koji mogu ojačati njezinu nacionalnu sigurnost. Zbog datosti određenog zemljopisnog položaja, rata i ratnih posljedica kao i svih opasnosti koje će i dalje, u većoj ili manjoj mjeri, biti prisutne u postojećem okruženju, Hrvatska je životno zainteresirana za stvaranje takva sustava sigurnosti koji bi joj omogućio ulazak u međunarodne oblike povezivanja i dobivanja čvršćih međunarodnih jamstava.

Uz daljnje razvijanje svoje oružane sile, koja se pokazala dobro organiziranom, visoko motiviranom i sposobnom da se nosi s mnogo jačim neprijateljem, hrvatska vanjska politika imaće za zadaću ne samo da traži političke saveznike, već da istodobno promišlja mogućnosti povezivanja na političko - vojnom planu. Nakon svega kroz što je Hrvatska prošla, i kroz što još prolazi, jasno je da se odnosi sa Srbijom neće toliko poboljšati da bi se prijetnje i opasnosti s te strane sasvim mogle ukloniti. One mogu biti izražene u obliku djelovanja antihrvatskih snaga, terorističkih grupa, ili pak u akcijama koje bi imale ograničeni oružani karakter. Kako se radi o velikom graničnom području, i o područjima naseljenim srpskim pučanstvom u Hrvatskoj, taj problem ostaje otvorena prijetnja sigurnosti dulji niz godina.

S obzirom na moguće promjene međunarodnih odnosa ili pak nekih odnosa na Balkanu, nije također isključeno da bi moglo doći do novih odnosa koji bi

utjecali na položaj Hrvatske i njezinu sigurnost. A kako neki od glavnih potencijalnih pravaca gospodarskog razvitka Hrvatske: komunikacije i turizam, mogu biti izravno ugrožavani takvim akcijama, sigurnost je najviši imperativ Hrvatske države koji treba rješavati svim makro i mikro razinama.

Subregionalni okviri međunarodne suradnje u kojima Hrvatska sudjeluje (Alpe-Jadran), ili pak oni koji se Hrvatskoj otvaraju (Heksagonala), bit će nedostatni u rješavanju političko-sigurnosnih pitanja. Čak i u slučaju stvaranja saveza nekih bivših jugoslavenskih republika ta alijansa ne bi mogla trajnije zadovoljiti potrebu očuvanja sigurnosti. Koliko god bi takav savez mogao biti neka vrsta zaštite pred srpskom agresivnom politikom, on bi ipak bio vremenski ograničen, a po svojim dosezima takav sigurnosni mehanizam morao bi imati šire podsticajno usmjerenje izvan bivšeg jugo-prostora.

Kako i sve nove europske države, i hrvatska vanjska politika mora biti aktivna u zajedničkom naporu pronalaženja temelja svoje sigurnosti i izgradnje novog europskog sustava.

Pokušaj dijela postkomunističkih zemalja (Poljska, Češko-Slovačka, Mađarska) da u okvirima Triangulare izgrade sustav konzultacija o vojnim pitanjima, predstavlja tek početnu naznaku mogućeg zajedničkog djelovanja triju srednjoeuropskih zemalja. S druge strane, suradnja na vojnom planu ostavljena je izvan Trilaterale, koja se ipak bavi ponajviše pitanjima političkog usklađivanja stajališta, što se pokazalo i u zajedničkim političkim akcijama oko bivše Jugoslavije.

Zajednica Nezavisnih Država paralizirana je pak različitim nastojanjima: na jednoj strani od centralističkih snaga koje bi sustav sigurnosti htjele ojačati ističući središnju ulogu armije, dok je na drugoj sve prisutnija teza koja bi i sigurnost htjela zadržati u nadležnosti nacionalnih država.

Imajući sve to na umu, Hrvatska treba, uz sve inicijative koje će pratiti subregionalno povezivanje na polju sigurnosti, posebnu pozornost usmjeriti na središnji vojni instrument u Europi: NATO.

Gotovo sve nove europske zemlje drže da je NATO snažna jezgra europske sigurnosti koja je izdržala probu vremena, koja uspješno integrira šesnaest zapadnih zemalja i u kojoj se nalaze SAD i Kanada. Unatoč svim promjenama kroz koje su prošli međunarodni odnosi posljednjih nekoliko godina, na Istoku se i dalje čvrsto vjeruje da će taj instrument vojnopolitičkog djelovanja biti i dalje potreban, te da bi za svaku zemlju koja je izašla iz kruga socijalizma bilo korisno da se što više približi toj organizaciji.

U početnoj fazi, kad su te tendencije novih demokracija postale tako očite, NATO je bio prilično suzdržan bojeći se u prvom redu sovjetskih reakcija. U krugovima NATO-a otvoreno se tvrdilo da se ne smije činiti ništa što bi moglo iritirati sovjetske interese u Istočnoj Europi, te da na želje istočnoeuropskih zemalja ne treba obraćati pozornost. Međutim, padom SSSR-a, stvaranjem Zajednice Nezavisnih Država i definitivnim krahom sovjetske globalne politike, NATO je promijenio svoje stajalište, ali ipak zadržava oprez.

Petnaest novih republika na tlu bivšeg Sovjetskog Saveza i mogućnost stvaranja dvadeset novih republika u Rusiji, uz neriješena pitanja u istočnoeuropskim zemljama i katarzu na prostoru bivše Jugoslavije, dostatni su da ohlade svaku eventualnu želju NATO-a za jačanjem suradnje s novim demokracijama.

Povezivanje Istoka s NATO-om vidi se ipak kao želja za uključivanjem tih država u Europu, uz istodobnu mogućnost da se sve njihove krize i sporovi postave na dnevni red NATO-a, a možda čak i uz njegovo izravno sudjelovanje. To NATO nikako ne želi, i nema izgleda da se to stajalište ubrzo promijeni.

Ono što se može očekivati i što se već počelo ostvarivati odnosi se na suradnju pojedinih organa NATO-a s novim demokracijama, stvaranje Konzultativnog vijeća i obavljanje prvih konzultacija. Iako je riječ pretežno o političkim oblicima djelovanja, ipak je očito da se stvaraju makar prvi početni koraci da se NATO približi Istoku.

Dio istočnoeuropskih zemalja u doba jugo-krize bio je osobito zainteresiran za dobivanje sigurnosnih jamstava od NATO-a (Mađarska), ali do toga ipak nije došlo. Ni ideje o potrebi ostvarivanja tzv. pridruženog članstva ne nailaze na povoljan odjek u Bruxellesu. Pokazivanje većeg interesa za razvoj odnosa na Istoku i djelovanje Konzultativnog vijeća kao tijela koje može povezivati NATO i Istok zasada su glavni oblici koji možda tek u daljoj budućnosti mogu voditi punopravnom članstvu nekih od istočnoeuropskih zemalja.

Polazeći od svoje nacionalne sigurnosti Hrvatska mora budno pratiti sve poteze na toj relaciji, nastojeći da ne zaostane i da neka od novih demokracija ne postigne više od nje. Uostalom, teško da neka od novih europskih zemalja ima tako složene uvjete kao što ih ima Hrvatska, kojoj je nužan sigurnosni mehanizam zaštite. Tražeći mogućnost suradnje, Hrvatska treba, istodobno, aktivno raditi na svim onim područjima gdje je moguće, makar početno, ostvariti kontakte koji bi kasnije mogli otvoriti put za viša povezivanja.

U višoj fazi europskih odnosa, koji upravo idu u pravcu postavljanja NATO-a kao temelja ukupne europske sigurnosti, Hrvatska mora biti među prvim novim članicama. Lišena bilo kakvih ideoloških stega, osvrtanja na prošlost ili pak robovanja nekim shemama o karakteru političko-vojnog povezivanja, Hrvatska mora NATO vidjeti kao najsnažniji mehanizam koji može štiti njezinu sigurnost, ali i sigurnost u najširim europskim razmjerima.

Zapadnoeuropska unija kao organizacija koja ima prilično nedefiniranu ulogu, posebice u novom europskom razvoju, osjetila je u promjenama na Istoku priliku da se izbori za nov status. Kao organizacija koja bi mogla biti neka vrsta veze između NATO-a i Europske zajednice, Zapadnoeuropska unija naznačila je i spremnost da se aktivno pojavi u stanovitim krizama na području bivšeg socijalističkog bloka. S tim u vezi spominjana je mogućnost djelovanja u eventualnom rumunjsko-mađarskom sukobu, a u doba rata u Hrvatskoj Zapadnoeuropska unija radila je na izradi plana korištenja snaga za brze intervencije.

Međutim, ni daljnje širenje sukoba na tlu bivše Jugoslavije, ni intenzitet razaranja nisu utjecali na aktiviranje Zapadnoeuropske unije.⁸ U svakom slučaju, može se očekivati da će u traženju cjelokupnog novog sustava europske sigurnosti Zapadnoeuropska unija i dalje imati značajno mjesto. Još neizgrađeni sustav

⁸ Radovan Vukadinović, *The Break up of Yugoslavia: Threats and Challenges*, Clingendael Institute, The Hague, 1992, str. 26.

europske sigurnosti kretat će se u rasponu između: NATO-a, WEU, KESS-a i novih oblika europskog integriranja u redovima Europske zajednice.

Upravo zbog toga hrvatska vanjska politika mora voditi računa i o mogućnostima djelovanja Zapadnoeuropske unije, te u slučaju da ona pokaže spremnost za otvaranje prema Istoku i uključivanje novih europskih zemalja, Hrvatska mora odmah pokazati svoj interes.

Europski sustav sigurnosti u okviru europske integracije trebao bi nastati usporedo s jačanjem gospodarskog, političkog i vojnog povezivanja članica EZ-a. Sporazum iz Maastrichta otvorio je vrata tom velikom procesu koji bi trebao biti dovršen do kraja stoljeća i za koji nisu zainteresirane samo članice EZ-a, već i sve nove europske zemlje od Baltika pa do Jadrana, a također i bivše sovjetske republike.

Šansu za svoj brz unutarnji razvoj, bolji život, demokratizaciju i razvijanje ljudskih sloboda sve nove europske zemlje vide upravo u europskom povezivanju, odnosno u instituciji Europske zajednice. S obzirom na tešku unutrašnju situaciju i sve blagodati koje bi trebale proizići iz učlanjenja, nove europske države spremne su prihvatiti sve kriterije koje postavlja EZ. To podrazumijeva u prvom redu prihvaćanje europske političke kooperacije (EPC), tj. svih oblika budućeg političkog i vojnog povezivanja.

Ako bi došlo do takvog odnosa u Europi da se šire otvore vrata novim zemljama za ulazak u EZ, jasno je da bi se i sustav europske sigurnosti mogao mnogo lakše ostvarivati. Jedinstvena grupacija europskih zemalja i nove komponente integriranja, koje bi trebalo ugraditi do 1999, bile bi dostatne da stvore sustav koji bi jamčio sigurnost svim članicama nove i znatno veće Europske zajednice.

Međutim, taj će proces trajati i u ovom slučaju bit će ga još teže ostvariti ne samo zbog vojnopolitičkih već i zbog objektivnih ekonomskih zapreka. Kao što NATO ne žuri s proširivanjem svojih aktivnosti na Istoku i zasad isključuje mogućnost uključivanja novih europskih zemalja u svoje članstvo, isto radi i EZ. Svjesni stanja u nekim postkomunističkim zemljama, spominju različite koncepcije koje bi trebale približiti njihove zemlje europskim središnjim institucijama.

Mađarska u traženju jamstva spominje blizinu opasne situacije na prostoru bivše Jugoslavije, Bugarska upotrebljava argument potrebe zaustavljanja islama, Albanija koristi srpsku opasnost, baltičke zemlje navode pitanje mogućeg sukoba s prisutnim ruskim jedinicama, Ukrajina traži jamstva u odnosu na susjede i sl.

Vodeći računa o svim tim traženjima, na jednoj strani, i vrlo hladnom stavu i u NATO-u i u EZ-u, poljski predsjednik predložio je formiranje: NATO-A i NATO-B, a isto tako i EZ-A i EZ-B. Polazeći od tradicionalne poljske unutarnje političke sintagme, koja dijeli Poljsku na dva dijela - onaj razvijeni i onaj manje razvijeni (A i B) - Walesa je ponudio stvaranje dviju europskih ekonomskih i dviju vojnopolitičkih organizacija. U prvoj, dakle, u NATO-a i EZ-a nalazile bi se sve sadašnje članice tih organizacija, dok bi se u drugoj ligi nalazile europske postkomunističke zemlje. Ta ideja, koja je objelodanjena uoči Walesina puta u SR Njemačku⁹ nije, međutim, dobila značajniji odjek u tim organizacijama i očito je

⁹ *Polityka*, Warszawa 11.4.1992.

da one ne mijenjaju svoja stajališta o suradnji, a posebice da i dalje inzistiraju na dugim rokovima eventualnog prijema u članstvo.

Sve to vrijedi i za Hrvatsku, koja će dijeliti istu sudbinu.

Iako je Europska zajednica, u svojim naporima da pomogne u rješavanju jugo-krize, slanjem promatrača i organizacijom konferencije u Bruxellesu, u velikoj mjeri politički ušla u prostor bivše Jugoslavije, to nikako ne znači da bi se Hrvatskoj mogla ubrzo otvoriti vrata za ulazak u EZ. Zbog toga će trebati intenzivno razvijati sve vrste odnosa s EZ-om, pažljivo graditi sve standarde koji se traže kao kriteriji za prijem i voditi računa o tome da se jasno zahtijeva ulazak Hrvatske u prvoj skupini novih zemalja. Ekonomski i politički razlozi govore tome u prilog, a također i sadašnji angažman EZ-a koji može podržati takav zahtjev.

Ukoliko bi na toj osnovici došlo do proširenja EZ-a i izgradnje sustava sigurnosti, taj bi značajan potez mogao otvoriti put za izgradnju sustava europske sigurnosti temeljenog na integraciji. Tada Hrvatska ne bi imala nikakvih problema da ugradi svoju sigurnost i da zajedno s ostalim novim zemljama participira u jedinstvenom modelu europske sigurnosti.

Iako to ostaje stalan, dugoročan cilj, važno je stalno poduzimati korake u tom pravcu i naglašavati spremnost i otvorenost Hrvatske da postane sastavni dio ujedinjene Europe.

Za razliku od spomenutih oblika sigurnosnog djelovanja, koji imaju, ili trebaju dobiti, izražene i konkretne političko-vojne strukture, Konferencija o europskoj sigurnosti i suradnji (KESS) daleko je od takva profiliranja svojih aktivnosti. Taj jedini oblik paneuropske sigurnosti i suradnje, koji se teritorijalno proširio i na dio Azije (bivše sovjetske azijske republike) i znatno povećao broj svojih članica (s početnih 35 na 52 države), samim je tim najcjelovitiji instrument koji bi trebao rješavati pitanja sigurnosti i suradnje u Europi i dijelu Azije.

Zbog toga u novoj posthladnoratovskoj političkoj situaciji i u doba kad se traži nov svjetski poredak, KESS ima sve uvjete da postane središte aktivnosti usmjerenih prema europskoj sigurnosti. Tome u prilog govori nekoliko činjenica.

a) KESS je najbrojnija europska (dijelom i sjevernoamerička i azijska) međunarodna organizacija koja ima izgrađen politički mehanizam koji bi trebao razvijati sigurnost i suradnju.

b) Svi ti mehanizmi izgrađeni su u osnovi u doba kad su u svijetu još vladali hladni rat i njegove podjele, te su i ugovori sklopljeni uoči sastanka u Helsinkiu, i nakon njega, potvrdili spremnost različitih država da prihvate neke osnovne principe međunarodnog života i da ih ugrade u svoje djelovanje.

c) Rezultati koji su dosada postignuti na polju sigurnosti i suradnje, zacrtani Helsinškim završnim aktom i Pariškom poveljom, potvrđuju da je KESS u cjelini gledano međunarodno tijelo koje ima sve uvjete za daljnji razvoj, a povećanje država članica i njihov stalan interes za suradnjom to jasno potvrđuju.

d) U doba kad je europska integracija, kao proces koji bi zahvatio sve europske države, još dalek proces i kad postojeće vojne organizacije Zapada ne namjeravaju širiti svoje akcije, očito je da KESS može vezivati razne organizacije (NATO, WEU i EZ) i svojim političko-vojnim određenjem usmjeravati njihovo djelovanje.

Za sve države, članice KESS-a, načela i odredbe Helsinškog akta i Pariške povelje moraju određivati minimum djelovanja kojima se normira njihovo ponašanje u europskom i širem međunarodnom prostoru. To je kodeks ponašanja koji posebnu vrijednost ima u tome da se njime stvara temelj usporedne egzistencije država i da se svakoj od njih jamče prava i obveze u novom europskom međunarodnom sustavu. Iako taj sustav nije završen i još uvijek stoji daleko od mogućnosti da pruža izravnu pomoć u obliku neke vrste kolektivne sigurnosti, ipak je točno da je njime započet proces europskog sustava sigurnosti, ili, kako to neki autori tvrde, KESS je zapravo sam po sebi sustav europske sigurnosti "*in statu nascendi*".¹⁰

Za nove europske zemlje, posebice one poput Hrvatske i Bosne i Hercegovine, koje su osjetile, i još osjećaju ratne strahote, ulazak u takav sustav značajan je već sam po sebi. To je, istodobno, dokaz prihvaćanja suverenosti novih država, ali i barem malo jamstvo da će se poštivati mogućnosti njihova međunarodnog djelovanja, uključujući i pitanja sigurnosti i suradnje.

Čini nam se da bi i KESS mogao ući u višu fazu svog razvoja. On bi ponajprije morao inzistirati na prihvaćanju bilateralnih ugovora kojima bi se rješavala sva pitanja u odnosima između pojedinih zemalja. Prihvaćajući kao temelj odredbe KESS-a, bilateralni ugovori bi trebali ojačati veze u neposrednom susjedstvu, čime bi i sve opće odredbe KESS-a dobile svoju posebnu vrijednost. Time bi KESS inspirirao sve svoje članice da u neposrednim uzajamnim odnosima prihvate minimum njegovih odredbi i da, istodobno, u skladu sa stupnjem svojih međusobnih veza, izgrađuju nove europske odnose. S obzirom na sadašnje odnose Hrvatske sa susjedima kao i eventualne zaplete u budućnosti, očito je da bi taj bilateralni mehanizam dužnosti i prava imao važno mjesto u razvijanju međunarodne, osobito susjedske suradnje.

KESS bi također trebao aktivnije djelovati kako bi se mjere, koje su već ugrađene u njegove mehanizme, provodile u život. Upravo je jugo-križa pokazala mnoga vrludanja, skretanja i nerazumijevanja situacije uz vrlo polagano aktiviranje mehanizama KESS-a. Tek na kraju, kad je srpska agresija u Bosni i Hercegovini dosegla vrhunac svog razaranja, KESS je bio u stanju postići konsenzus i isključiti beogradske vlasti iz razmatranja tekuće krize.

Bečki Centar za sprečavanje kriza morao bi istodobno proširiti djelokrug svog djelovanja, kako bi se od pitanja razoružanja uključio u razmatranje širih aspekata sigurnosti (migracije, nacionalne manjine, nepromjenjivost granica, ekološke katastrofe). Sve to može izravno utjecati na stvaranje novih stanja, koja pak mogu zaprijetiti europskoj sigurnosti.

Kao punopravna članica KESS-a, Hrvatska mora aktivno sudjelovati u naporu za implementacijom svih odredbi, jer je njezin vitalni interes da se primijeni sve a što je dosada zapisano u glavnim dokumentima KESS-a.

I na kraju, već se sada može postaviti zahtjev za stvaranjem specijalnog tijela koje bi se unutar KESS-a bavilo Istočnom i Srednjom Europom. Naime, sasvim je očito da će u bivšim dijelovima Jugoslavije i Sovjetskog Saveza dolaziti do stalnih napetosti i konfliktnih situacija, te da će, ukoliko se to područje ne stavi u funkciju

¹⁰ Adam Daniel Rotfeld, *Europejski system bezpieczenstwa in statu nascendi*, Warszawa, 1991.

aktivnosti KESS-a, europska sigurnost imati stalnih problema s novim oblicima destabilizacija. Zbog toga bi trebalo izgraditi regionalni mehanizam, ili pak više njih, koji bi upravo na tim, najtrusnijim, područjima bdjeli da se stanovite napetosti ne pretvore u otvorene sukobe. Samim tim i sve odredbe KESS-a o sigurnosti našle bi svoju konkretnu primjenu i pomogle bi u sprečavanju izbijanja kriza.

Za Hrvatsku, koja se mora zalagati za sigurnost u širem smislu, ne samo za uklanjanje mogućnosti svakog napada, što se ne ostvaruje samo vojnom silom, sve to ima osobito značenje. Razumijevanjem sigurnosti kao postojanja vojne sile dostatne za obranu, ali i kao organiziran napor za podizanje kulturne i obrazovne razine, jačanjem međusobnih odnosa posebice sa susjedima, jačanjem nacionalnog gospodarstva, razvijanjem demokracije i sloboda u zemlji i poštivanjem ljudskih prava, kao i prava svih manjina, stvara se cjeloviti okvir sigurnosti koja će sve više dominirati u novim europskim odnosima.

Razvijajući svoju suradnju u krugu europskih zemalja i gradeći zajedno s drugim novim europskim zemljama temelje onoga što bi trebalo voditi europskom ujedinjavanju, Hrvatska u svom vanjskopolićkom djelovanju mora voditi računa i o svjetskoj organizaciji UN, čiji je član nedavno postala. Taj veliki međunarodni politički forum, čije je članstvo i krajnji znak da je međunarodna zajednica prihvatila novu državu, najširi je oblik djelovanja u kojemu se promiču sva temeljna prava suverene države. Od UN, preko njihovih specijaliziranih organizacija, i onih financijsko-gospodarskog karaktera, vode putovi međunarodne suradnje; to je najbrži način za pun ulazak u međunarodne odnose.

Kao nova država, Hrvatska mora pokazati da je u svom unutarnjem razvoju, kao i u svojim aktivnostima na međunarodnom planu, dostojna članstva u UN i da će kao njihova članica zajedno s drugim državama djelovati u velikoj obitelji te organizacije.

U specifičnim, ratnim uvjetima, koji su rodili novu državu, hrvatska vanjska politika mora pronaći svoju inspiraciju i stalni memento koji će podsjećati da treba činiti sve kako se Hrvatska nikada više ne bi našla izložena takvim uništavanjima. Mir, sigurnost i prosperitet moraju biti glavni ciljevi vanjske politike Hrvatske koja se, kao relativno mala europska zemlja, mora voditi smišljenu i organiziranu politiku u borbi za svoje mjesto u skupini suverenih država.

Radovan Vukadinović

CROATIA'S FOREIGN POLICY

Summary

In his examination of the basic coordinates of Croatian foreign policy the author points to the need that good neighbourly relations should be developed - through the mechanism of the Conference on Security and Cooperation in Europe - with the countries which were, until recently, parts of the former Yugoslavia as well as with those which have been independent since long ago. He stresses the need to develop relationships with the great powers, especially with the USA, and to develop bilateral relationships with nonaligned countries. One of the aims is to tend towards Europe through economic and political links and through cooperation in matters concerning security. The subregional frameworks of international cooperation in which Croatia participates appear to be insufficient for the solving of political and security questions. Special consideration ought to be devoted to NATO as a mechanism that could protect the security of Croatia. As a new state Croatia must demonstrate that both in its internal development and in its international activities it is ready to fulfil the obligations imposed by its membership in the UN.